

Studia Bezpieczeństwa Narodowego
Zeszyt 33 (2024)
ISSN 2028-2677, s. 51-68
DOI: 10.37055/sbn/188812

Instytut Bezpieczeństwa i Obronności
Wydział Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania
Wojskowa Akademia Techniczna
w Warszawie

National Security Studies
Volume 33 (2024)
ISSN 2028-2677, pp. 51-68
DOI: 10.37055/sbn/188812

Institute of Security and Defense
Faculty of Security, Logistics and Management
Military University of Technology
in Warsaw

DZIAŁALNOŚĆ DYWERSYJNO-TERRORYSTYCZNA UKRAIŃSKIEJ ORGANIZACJI WOJSKOWEJ W LATACH 1921-1926 NA TERENACH MAŁOPOLSKI WSCHODNIEJ

DIVERSIONARY AND TERRORIST ACTIVITY OF UKRAINIAN MILITARY ORGANIZATION DURING YEARS 1921-1926 ON LESSER POLAND VOIVODESHIP

Patryk Gil

ORCID: 0009-0007-8122-4055

Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego w Warszawie

Abstrakt. Stosunki polsko-ukraińskie były jednymi z najbardziej skomplikowanych w II Rzeczypospolitej. Można opisać je jako złożone, trudne oraz momentami historycznie bolesne. Aspiracje narodowe wschodniego sąsiada były sprzeczne z założeniami polityki niepodległej Rzeczypospolitej, co jeszcze bardziej komplikowało tę sytuację. Negatywna postawa wąskiej, ale ideowo znaczącej grupy Ukraińców, wraz z jej aktywnością terrorystyczno-sabotażową i propagandową skierowaną przeciwko państwu polskiemu, wyraźnie zagrażały poczuciu bezpieczeństwa Polaków. Artykuł traktuje o działalności Ukraińskiej Organizacji Wojskowej (UWO) na terenie Małopolski Wschodniej w latach 1921-1926 oraz jej negatywny wpływ na region i relacje między polską, a ukraińską społecznością. Celem artykułu jest zbadanie skutków akcji terrorystyczno-sabotażowych UWO w latach 1921-1926 na terenie Małopolski Wschodniej. Zdefiniowano następujące problemy badawcze: jaki stosunek miała organizacja nacjonalistyczna UWO do Polski i Polaków? Jakie metody i formy działalności UWO stosowało na terenie Małopolski Wschodniej w latach 1921-1926? Jaki wpływ miały skutki tej działalności na państwo polskie i Polaków? W oparciu o przeprowadzoną kwerendę naukową, analizując dostępną literaturę, przyjęto następujące hipotezy: po pierwsze organizacja nacjonalistyczna UWO od samego początku swojej działalności miała wrogie nastawienie do Polski i Polaków; po drugie w latach 1921-1926 na terenie Małopolski Wschodniej UWO stosowało liczne akty dywersji, sabotażu i aktów terrorystycznych skierowanych przeciwko władzom polskim i Polakom; po trzecie działalność terrorystyczno-sabotażowa UWO spowodowała zagrożenie bytu państwa polskiego i znaczne obniżenie poziomu bezpieczeństwa wśród mieszkańców Małopolski Wschodniej. Zastosowano metodę analizy dokumentów w ramach badania literatury przedmiotu. Omawiając działalność UWO w kontekście międzynarodowym i stosunków polsko-ukraińskich, artykuł krytycznie ocenia skutki radykalnych działań nacjonalistycznych dla obu narodów. Od początku istnienia, nacjonaści z Ukraińskiej Organizacji

Wojskowej kierowali swoje działania wyłącznie przeciwko Polsce, domagając się prawa do reprezentowania wszystkich Rusinów/Ukraińców w granicach II Rzeczypospolitej. Niestety, skutki tego podejścia okazały się katastrofalne zarówno dla nich, jak i dla Polaków z Małopolski Wschodniej. Ostatecznie, praca podkreśla istotną konieczność pamięci historycznej i zrozumienia kontekstu, aby uniknąć powtórzenia błędów przeszłości i budować trwałe, oparte na zrozumieniu relacje między narodami w przyszłości.

Słowa kluczowe: stosunki polsko-ukraińskie, działalność dywersyjno-terrorystyczna, Ukraińska Organizacja Wojskowa, nacjonalizm ukraiński, Małopolska Wschodnia

Abstract. Polish-Ukrainian relations were among the most complicated in the Second Polish Republic. They can be described as complex, difficult and at times historically painful. The national aspirations of the eastern neighbor were contrary to the assumptions of the policy of an independent Republic of Poland, which further complicated the situation. The negative attitude of a narrow but ideologically significant group of Ukrainians, along with their terrorist, sabotage and propaganda activities directed against the Polish state, clearly threatened the sense of security of Poles. The article deals with the activities of the Ukrainian Military Organization (UWO) in Lesser Poland Voivodeship in the years 1921-1926 and its negative impact on the region and relations between the Polish and Ukrainian communities. The aim of the article is to examine the effects of UWO terrorist and sabotage actions in the years 1921-1926 in Lesser Poland Voivodeship. The following research problems were defined: what was the attitude of the nationalist organization UWO towards Poland and Poles? What methods and forms of activity did the UWO use in Lesser Poland Voivodeship in 1921-1926? What impact did the effects of this activity have on the Polish state and Poles? Based on the conducted scientific query and analysis of available literature, the following hypotheses were adopted: firstly, the nationalist organization UWO had a hostile attitude towards Poland and Poles from the very beginning of its activity; secondly, in the years 1921-1926 in Lesser Poland Voivodeship, the UWO carried out numerous acts of sabotage, sabotage and terrorist acts directed against the Polish authorities and Poles; thirdly, the terrorist and sabotage activities of the UWO resulted in a threat to the existence of the Polish state and a significant reduction in the level of security among the inhabitants of Lesser Poland Voivodeship. The document analysis method was used as part of the literature research on the subject. Discussing the activities of the UWO in the international context and Polish-Ukrainian relations, the article critically assesses the effects of radical nationalist activities on both nations. From the beginning of its existence, nationalists from the Ukrainian Military Organization directed their actions exclusively against Poland, demanding the right to represent all Ruthenians/Ukrainians within the borders of the Second Polish Republic. Unfortunately, the effects of this approach turned out to be disastrous both for them and for the Poles from Lesser Poland Voivodeship. Ultimately, the work highlights the essential need for historical memory and contextual understanding to avoid repeating the mistakes of the past and to build lasting, understanding relationships between nations in the future.

Keywords: Polish-Ukrainian relations, diversionary and terrorist activity, Ukrainian Military Organization, Ukrainian nationalism, Lesser Poland Voivodeship

Wprowadzenie

Odzyskanie przez Polskę w 1918 roku niepodległości po 123 latach zaborów, otwierało przed młodym państwem szereg perspektyw, a zarazem zagrożeń. Polska nie była idealnym państwem, nie tylko dla samych Polaków, ale i też dla mniejszości ją zamieszkujących: Ukraińców, Żydów i Białorusinów. Wynikało to z różnorodnych przyczyn ekonomicznych, trudności związanych z odbudową kraju po trzech okresach zaborów, a także z występujących napięć między Polakami, a mniejszościami narodowymi, które nie zawsze utożsamiały Polskę jako swoją ojczyznę.

Odrodzona Polska nie była krajem jednolitym etnicznie. Około 30% obywateli ówczesnej Polski należało do mniejszości narodowych i etnicznych. Jednocześnie poza mniejszością żydowską i cygańską stanowiły one zwarte, liczne grupy zamieszkujące dane obszary. Na terenach Małopolski Wschodniej, obejmującej województwa lwowskie, tarnopolskie i stanisławowskie, około 50% ludności deklarowało narodowość ukraińską/rusińską. Warto zaznaczyć, że na terenach wiejskich Ukraińcy stanowili większość, choć niebezwzględnie, podczas gdy w większych miastach ich odsetek wahał się w granicach 10%. Większość Ukraińców zamieszkiwała obszary wiejskie i utrzymała się z roli, co skutkowało istnieniem dysproporcji ekonomicznych między Polakami, a Ukraińcami.

Zetknięcie się polskich i ukraińskich aspiracji niepodległościowych podczas końcowych etapów I wojny światowej spowodowało intensywne walki o Lwów w listopadzie 1918 roku. Konflikt ten zakończył się polskim zwycięstwem i upadkiem Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej (dalej ZURL). Pogorszyło to tym samym stosunki polsko-ukraińskie. W okresie międzywojennym władze polskiego państwa były zmuszone konfrontować się z działaniami ukraińskich nacjonalistów, którzy kierowali swoje wysiłki przeciwko fundamentom polskiego bytu państwowego. Rząd Polski musiał adekwatnie reagować na te wyzwania.

Ocena stanu literatury

Kształtowanie i rozwój stosunków polsko-ukraińskich miał miejsce w okresie międzywojennym, który należy ocenić jako specyficzny w dziejach Europy. W tym czasie wśród wielu narodów budziły się uśpione nacjonalizmy, wyznające przekonanie o wyższości jednych narodów nad drugimi. Charakterystyczną cechą tego podejścia było prześladowanie mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych w różnych krajach Europy. W pracy wykorzystano literaturę przedmiotu oraz publikacje, które były niezbędne do nakreślenia lub porównania pewnych wydarzeń związanych z działalnością Ukraińskiej Organizacji Wojskowej (dalej UWO) na terenach Małopolski Wschodniej. Należy zaznaczyć, że po 1990 roku temat ten w mniejszym stopniu był przedmiotem badań historyków i ekspertów, gdyż skoncentrowano się głównie na badaniu działań OUN-UPA na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej, które były skierowane wobec polskich sąsiadów w trakcie II wojny światowej. Po 2000 roku zaczęto z większym natężeniem skupiać się na badaniach dotyczących wspomnianego okresu oraz działalności integralnego nacjonalizmu ukraińskiego, jego wpływom wśród Ukraińców, a także destrukcyjnym działaniom skierowanym przeciwko państwu polskiemu i samej ludności polskiej zamieszkującej Małopolskę Wschodnią. W przeciwieństwie do sytuacji na Wołyniu, gdzie działania mające na celu zakłócenie bezpieczeństwa wewnętrznego były rezultatem przeważnie działań ukraińskich grup o ukierunkowaniu bolszewicko-komunistycznym, w przypadku Małopolski

Wschodniej głównie to członkowie UW/OUN odpowiadali za taką działalność. W ich zamierzeniu miało to doprowadzić do odłączenia części terytoriów II RP i ustanowienia niepodległego państwa ukraińskiego.

Do pozycji w tym zakresie należy zaliczyć pracę autorstwa Lucyny Kulińskiej pt. *Działalność terrorystyczna ukraińskich organizacji nacjonalistycznych w Polsce w okresie międzywojennym*, w której przedstawiła sposoby prowadzenia dywersji przez ukraińskich nacjonalistów w okresie międzywojennym, określając je jako „niewłaściwe, wręcz zwyrodniałe pojmowanie walki o niepodległość”. We wspomnianym artykule określiła, że „ruch skrajnie nacjonalistyczny był wśród mniejszości ukraińskiej początkowo jednym z wielu prądów politycznych, z biegiem lat stał się wiodący”. Należy, więc stwierdzić, że nastawienie członków UW/OUN od samego początku jej istnienia godziły w dobro oraz bezpieczeństwo Rzeczypospolitej. Ponadto, autorka zauważa, że zatrzymani bojówkarze przeprowadzali zamachy na polskie wojsko oraz obiekty wojskowe. W pracy na uwagę zasługuje fakt, że ukraińscy nacjonałiści po przeprowadzonych akcjach dywersyjnych wypierali się przynależności do organizacji, jednocześnie unikając odpowiedzialności za swoje czyny. Stosowali metody wprowadzające w błąd polskie organy śledcze, m.in. przebijając polskie mundury wojskowe. Zamachowcy stosowali szereg dostępnych środków terroru, takich jak: podpalenia, wykorzystywanie materiałów wybuchowych, broni palnej czy dysponowanie i korzystanie z preparatów chemicznych w celu likwidacji pojedynczych osób, bądź zastraszenia ludności polskiej (Kulińska, 2010, s. 41-44). Kolejną wartą uwagi pozycją Lucyny Kulińskiej, odnoszącą się do przeprowadzanych dywersji UW/OUN jest *Działalność terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922-1939*. W swojej pracy autorka wymienia każdy z 303 zdarzeń i wypadków dywersji ukraińskiej w Małopolsce Wschodniej, w okresie od stycznia 1922 do marca 1923 roku. Opiera się tu na zbiorczym opracowaniu II Oddziału Sztabu Generalnego pt. *Dywersja nieprzyjacielska na południowo-wschodniej części Rzeczypospolitej* (Kulińska, 2010, s. 161-173). Wśród badaczy tematu w niektórych kwestiach występowały rozbieżności w zakresie dat czy liczby zamachów poszczególnych zdarzeń z udziałem UW/OUN. Jednym z takich przykładów jest głośny, choć również nieudany jak w przypadku zamachu na Naczelnika Państwa, zamach na prezydenta Stanisława Wojciechowskiego. W 1924 roku członek UW/OUN Teofil Olszański dokonał zamachu na prezydenta, który przyjechał do Lwowa na otwarcie Targów Wschodnich, rzucając bombę w jego stronę, która nie wybuchła. Sprawca zdołał zbiec do Malborka, gdzie schronił się w koszarach Reichswery i uzyskał azyl polityczny. Wśród badaczy tematu występują różnice co do miesiąca zamachu. Autorzy podają daty różniące się od siebie, kolejno Grzegorz Motyka podaje datę 5 listopada 1924 roku (Motyka, 2006, s. 43); Lucyna Kulińska – 5 kwietnia 1924 roku (Kulińska, 2009, s. 189); Adam Ostanek i Władysław Pobóg-Malinowski – 5 września 1924 roku (Ostanek, 2017, s. 64, Pobóg-Malinowski, 1990, s. 622). Przedstawiona niezgodność może świadczyć o złożonej problematyce tematu. Jednak należy stwierdzić, że wszyscy wspomniani

autorzy jednoznacznie twierdzą, że takie wydarzenie miało miejsce i skutkowało naruszeniem bezpieczeństwa ludności zamieszkującej Małopolskę Wschodnią.

Kolejnym autorem badającym tematykę jest Adam Ostanek, który w swojej pracy *Wydarzenia 1930 roku w Małopolsce Wschodniej a bezpieczeństwo II Rzeczypospolitej* słusznie stwierdził, że „UWO od samego początku miało charakter organizacji bojowo-terrorystycznej”. W przedstawionej publikacji autor zauważa, że w relacjach polsko-ukraińskich, strona polska nigdy nie była nastawiona na likwidację narodowości ukraińskiej wraz z jej dobrodziejstwami (Ostanek, 2017, s. 9). W pracy zostały przedstawione liczne przykłady akcji terrorystycznych, zamachów czy aktów sabotażu i dywersji członków UWO. W publikacji wspomniano o charakterze działalności UWO, który uwzględniał aktywizowanie młodzieży ukraińskiej, która w kolejnych latach wychowywana była w nienawiści do Polaków (Ostanek, 2017, s. 63-65).

Następnym w kolejności badaczem tematyki, odnoszącej się do zbrodniczych działań członków UWO był historyk pochodzenia ukraińskiego Wiktor Poliszczuk. W swojej pracy *Dowody zbrodni OUN-UPA, Integralny nacjonalizm ukraiński jako odmiana faszyzmu. Działalność ukraińskich struktur nacjonalistycznych w latach 1920-1999, Tom II* przedstawił przykład bezkompromisowego podejścia organizacji do Ukraińców, którzy chcieli współpracować z Polakami. Poliszczuk opisywał, że takie osoby uważane były przez członków UWO za zdrajców, a dotyczyło to zwykłych mieszkańców, jak i ukraińskich polityków, konsekwencją wspomnianej współpracy była kara śmierci. W powyższej publikacji, pojawiło się nawiązanie do sabotaży przeprowadzanych przez UWO, a dokładnie informacja o stworzeniu specjalnej bojówki zajmującej się napadami na urzędy pocztowe w celu pozyskania pieniędzy na działalność organizacji.

Reasumując, przytoczone przez wspomnianych autorów przykłady działalności UWO na terenach Małopolski Wschodniej, należy traktować jako poważne zagrożenie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa oraz mieszkańców. Badacze tematu w swoich publikacjach przedstawili zróżnicowane przykłady działalności terrorystyczno-sabotażowej członków UWO, jednakże wszystkie miały wspólny cel, jakim było zniszczenie narodowości polskiej.

Metodyka badań

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie działalności grupy o charakterze nacjonalistycznym – Ukraińskiej Organizacji Wojskowej (dalej UWO) w latach 1921-1926 na terenach Małopolski Wschodniej. Zdefiniowano następujące pytania badawcze: Jaki stosunek miała organizacja nacjonalistyczna UWO do Polski i Polaków? Jakie metody i formy działalności UWO stosowało na terenie Małopolski

Wschodniej w latach 1921-1926? Jaki wpływ miały skutki tej działalności na państwo polskie i Polaków? Przyjęto następujące hipotezy:

- organizacja nacjonalistyczna UWO od samego początku swojej działalności miała wrogie nastawienie do Polski i Polaków;
- w latach 1921-1926 na terenie Małopolski Wschodniej UWO stosowało liczne akty dywersji, sabotażu i aktów terrorystycznych skierowanych przeciwko władzom polskim i Polakom;
- działalność terrorystyczno-sabotażowa UWO spowodowała zagrożenie bytu państwa polskiego i znaczne obniżenie poziomu bezpieczeństwa wśród mieszkańców Małopolski Wschodniej.

W procesie badawczym zostały zastosowane teoretyczne metody badawcze. W pierwszym etapie zastosowano metodę analizy źródeł, w szczególności dokumentów historycznych oraz literatury przedmiotu dotyczącej relacji polsko-ukraińskich w okresie międzywojennym. Analiza miała na celu zrozumienie i interpretację danych w kontekście dalszego procesu badawczego. W rezultacie przedstawiono informacje na temat działań organizacji nacjonalistycznej UWO, ich stosunku do Polski i Polaków, form działalności oraz wpływu na społeczność lokalną. Bogaty zasób publikacyjny, pozwolił na zastosowanie analizy porównawczej, co przyczyniło się do rozwiązania postawionych problemów badawczych i osiągnięcia celu pracy. Przeprowadzona synteza umożliwiła kompleksowe podejście do badania i połączenie wyodrębnionych elementów w spójną całość. Badania opierały się na krytycznej ocenie zebranych materiałów w kontekście celu badawczego, co pozwoliło na wyciągnięcie wniosków dotyczących wpływu wspomnianych działań UWO na państwo polskie i Polaków.

Powstanie Ukraińskiej Organizacji Wojskowej

W dniu 25 czerwca 1919 roku, Rada Ministrów Spraw Zagranicznych Państw Sprzymierzonych i Stowarzyszonych, jako część państw koalicji, podjęła decyzję umożliwiającą Polsce zajęcie Galicji Wschodniej oraz ustanowienie tymczasowego zarządu na tym obszarze (Nieścioruk, 1998, s. 403). Jednocześnie postanowiono, że Polska powinna nadać Galicji Wschodniej autonomię terytorialną, a także gwarantować swobody polityczne i religijne dla miejscowej ludności ukraińskiej. Ze strony Ukraińskiej Republiki Ludowej częściowym pozwoleniem na taką decyzję dotyczącą terytorium Galicji Wschodniej był traktat polsko-ukraiński z kwietnia 1920 roku (Wysocki, 2003, s. 32).

Podczas trwania Konferencji Pokojowej w Paryżu, Ignacy Paderewski w dniu 31 maja 1919 roku w sejmie wyraził stanowisko Polski wobec przyszłego traktatu i stosunku do mniejszości narodowych. W swoim wystąpieniu podkreślił, że Polska

będzie udzielać wszystkim mniejszościom rasowym, językowym i wyznaniowym tych samych praw, co pozostałym obywatelom. Zapewnił, że Polska gwarantuje wszystkie swobody tym mniejszościom i jest gotowa poszerzyć te prawa zgodnie z kierunkiem, który zostanie uznany za korzystny przez Ligę Narodów. Ponadto, przekazał, że Rzeczpospolita Polska zobowiązuje się przyznawać pełne prawa obywatelskie swoim obywatelom, jednocześnie oczekując, że wszyscy obywatele będą rozwijać w sobie poczucie obowiązków wobec państwa (Poliszczuk, 2000, s. 18). Odnosił się też jednocześnie do tzw. traktatu mniejszościowego oraz międzynarodowej kontroli ze strony Ligi Narodów. Stwierdził, że w wyniku nieumotywowanego ograniczenia zaufania ze strony Państw Sprzymierzonych i Stowarzyszonych, Polacy będą zobowiązani do przestrzegania narzuconych międzynarodowych porozumień dotyczących praw mniejszości (Kuźniar, 2014, s. 152-153). W rezultacie mniejszości narodowe zamieszkujące w Polsce, w szczególności Niemcy i Ukraińcy odwoływali się do Ligi Narodowej, ze skargami na władze polskie. W większości były to bezpodstawne oskarżenia. Dla porównania Polacy zamieszkujący tereny niemieckie nie posiadali takiego prawa. Wówczas nadrzędną zasadą polityki polskiej było dążenie do zapewnienia bezpieczeństwa odradzającego się państwa, co znalazło zrozumienie i poparcie w narodzie polskim. 21 listopada 1919 roku Rada Najwyższa podjęła decyzję o przekazaniu Galicji Wschodniej Polsce na okres 25 lat, ustanawiając zarząd mandatowy. Kwestię dalszego losu Galicji Wschodniej miała ustalić Rada Ligi Narodów w późniejszym czasie (Nieścioruk, 1998, s. 406).

Priorytetem polskiego rządu stało się zatem tworzenie administracji polskiej na tych terenach, co stanowiło fundament dla państwowości tego obszaru. Rozpoczęto organizację struktur bezpieczeństwa oraz wdrażanie polityki zgodnej z interesem państwa polskiego (Kozyra, 2005, s. 419-440).

Grupa radykalnych *Haliczan* oraz emigracyjny ukraiński rząd ZURL na czele z dr Jehwem Petruszewiczem, nie zaakceptowali przekazania Polsce administrowania Galicją Wschodnią przez państwa Ententy. Zwłaszcza byli przywódcy Ukraińskiej Armii Halickiej (dalej UHA) i oficerowie Korpusu Strzelców Siczowych (dalej KSS) (Torzecki, 1989, s. 58) nie przyjmowali do wiadomości, że przegrali wojnę w walce o państwo ukraińskie. W lipcu 1920 roku oficerska Rada Strzelców Siczowych pod przewodnictwem płk Jehwena Konowalca zebrała się w Pradze. Postanowiono tam rozwiązać Radę oraz kontynuować walkę w nowych formacjach. To wydarzenie należy uznać za powstanie – Ukraińskiej Organizacji Wojskowej (Ukraińska Wjśkowa Orhanizacija) (Motyka, 2006, s. 35). W wyniku tych wydarzeń narodziła się pierwsza nacjonalistyczna organizacja ukraińska. 31 sierpnia 1920 roku odbył się pierwszy zjazd przedstawicieli ukraińskich organizacji wojskowych. Na spotkaniu pojawiło się wielu oficerów z UHA, przedstawiciele związku kombatanatów Oficerów w Wiedniu, przedstawiciele tzw. *Sotni Robotniczych* z Rusi Zakarpackiej oraz przedstawiciele ukraińskiej emigracji z Ameryki (Torzecki, 1989, s. 58).

Na posiedzeniu utrzymano stanowisko niepodległości i zjednoczenia wszystkich ziem ukraińskich w drodze walki zbrojnej, a sprawy socjalne uznano za rzecz drugorzędną. Nacjonaliści z UWO uważali, że do ziem ukraińskich należą: Ukraina sowiecka, Krym, inne sowieckie powiaty z ludnością ukraińską, część Besarabii i Bukowiny, Podkarpacie, Małopolska Wschodnia, Wołyń, Podlasie, Chełmszczyzna i Łemkowszczyzna (Kulińska, 2010, s. 54, Siemaszko, 2010, s. 61). Ustanowiono jedno centralne kierownictwo ukraińskich organizacji wojskowych oraz przyjęto rezolucję, wzywającą wszystkich emigrantów do powrotu na Ukrainę w celu walki o jej niepodległość. Pierwsza odezwa UWO informowała: „*nie jesteście pokonani! Wojna jeszcze się nie skończyła! My, Ukraińska Organizacja Wojskowa kontynuujemy ją. Przegrana w Kijowie i Lwowie – to nie koniec, to tylko epizod*” (cyt. za: Motyka, 2006, s. 36).

Na przełomie sierpnia/września 1920 roku powstały pierwsze grupy UWO w Galicji Wschodniej, zwłaszcza we Lwowie. Powołano też Naczelne Kolegium UWO w skład którego weszli: Jarosław Czyż, Mychajło Matczak i Jurij Polanśkyj. Naczelnemu Kolegium podporządkowano różne ukraińskie grupy konspiracyjne. Po powrocie do Galicji Wschodniej Jewhena Konowalca, nastąpił rozwój organizacyjny UWO. Powołano wówczas Naczelną Komendę UWO (dalej NK UWO). W skład jej wchodził: Mykoła Sacewycz – referent bojowy, Dmytro Palijiw – referent polityczny, Osyp Dunin – praca wywiadu. Skład Komendy Krajowej UWO wyglądał następująco: inż. Jarosław Indyszewśkyj, prof. Jurij Polanśkyj, płk Roman Suszko, Wasyl Kuczabśkyj, Ostap Koberśkyj, Osyp Nawroćkyj, Mychajło Matczak, Petro Bakowycz i Jarosław Czyż. Po powrocie do kraju w jej skład weszli także: sotnik Julian Hołowinśkyj, płk Andryj Melnyk, Wołodymyr Demko, Jarosław Selezinka, Iwan Rewiuk i Pawło Merkun (Torzecki, 1989, s. 59-60).

W początkowym okresie funkcjonowania, UWO utrzymywała dobre stosunki z emigracyjnym rządem Petruszewycza. Sympatie wobec ZURL wynikały z faktu, że większość członków UWO pochodziła z Galicji Wschodniej. Natomiast kontakty Konowalca z Ukraińską Republiką Ludową (dalej UNR) i Petlurą, były sporadyczne, nie negował znaczenia rządu UNR i naddnieprzańskiej Ukrainy, ale kategorycznie odrzucał możliwość współpracy, dopóki nie zostanie zmieniony stosunek do Polski. Dowódca UWO widział bowiem w państwie polskim głównego wroga sprawy ukraińskiej (Wysocki, 2003, s. 49).

Od samego początku swojego istnienia UWO rozpoczęła działalność przeciwko włączeniu Galicji Wschodniej i innych obszarów uznawanych przez nacjonalistów ukraińskich za rdzenne terytoria ukraińskie do II Rzeczypospolitej. Oprócz organizowania wspólnie z legalnymi ukraińskimi organizacjami politycznymi różnych akcji obywatelskiego nieposłuszeństwa, członkowie UWO równocześnie przystąpili do walki z użyciem broni.

Sabotaż i terroryzm UWO w latach 1921-1926

W pierwszym okresie działalności UWO, jej członkowie wywoływali niepokój wśród Polaków poprzez przeprowadzanie działań terrorystyczno-dywersyjnych na terenach uznawanych przez nich za ukraińskie. Ich celem było wprowadzenie destabilizacji państwa polskiego, poprzez obniżenie poziomu bezpieczeństwa obywateli. Poprzez swoje działania, dążyli do wywołania wrażenia braku skutecznego aparatu państwowego, odpowiedzialnego za utrzymanie porządku i ładu (Gibas-Krzak, 2010, s. 174-187). Pod szeroko rozumianym pojęciem dywersja, w tym kontekście należy rozumieć wszelkie działania nieprzyjaciela skierowane przeciwko państwu, mające na celu osłabienie jego obronności zarówno w okresie wojny, jak i pokoju. W tym przypadku mamy do czynienia z działaniami o charakterze: ideologicznym, propagandowym, psychologicznym i zbrojnym, którego celem jest wewnętrzna destabilizacja kraju. Takie akcje powodują zakłócenie systemu bezpieczeństwa wewnętrznego, co może prowadzić do załamania porządku publicznego. Skutkują one także narastaniem psychozy strachu, niepewności i braku zaufania do danego systemu politycznego oraz administracji państwowej. Słowo „terroryzm” jest bardziej ogólnym pojęciem, ale w większości przypadków ma podobne znaczenie. Warto jednak zauważyć, że działania dywersyjno-sabotażowe nie zawsze są identyczne z działaniami terrorystycznymi, choć często używane są jako synonimy.

Z meldunku Sztabu Generalnego WP z 16 sierpnia 1921 roku, przekazanego Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, wynikało zaniepokojenie sytuacją społeczno-polityczną, zwłaszcza na wschodzie i południu Lwowa. Informowano o przygotowywanych akcjach powstańczych, działaniach zwolenników Petruszewycza oraz spodziewanej zbrojnej pomocy oddziałów ukraińskich stacjonujących w Czechosłowacji, co stanowiło istotne zagrożenie (Kozyra, 2005, s. 428).

Zamach na Piłsudskiego

Pomijając antypolską propagandę, która miała miejsce w nocy z 31 sierpnia na 1 września 1921 roku, kiedy to rozklejono plakaty na ścianach domów, nawołujące do protestu przeciwko przyjętemu przez rząd polski postanowieniu o administracyjno-terytorialnym podziale województw. Jedną z pierwszych, i zarazem najbardziej spektakularnych i propagandowych akcji ukraińskich nacjonalistów z UWO był nieudany zamach na Marszałka Józefa Piłsudskiego. Incydent ten miał miejsce 25 września 1921 roku podczas otwarcia Targów Wschodnich we Lwowie. Piłsudski uczestniczył w ceremonii odsłonięcia polskiego herbu na wieży ratuszowej. Politycznie było to jedno z kluczowych wydarzeń całego programu jego pobytu we Lwowie, ponieważ biały orzeł symbolizował ostateczne przyłączenie Galicji Wschodniej do Rzeczypospolitej.

Mimo podjęcia przez władze wojskowe i cywilne nadzwyczajnych środków bezpieczeństwa, w tym nawet mobilizacji dyżurnego batalionu 40 Pułku Piechoty, który otoczył cały plac pod ratuszem, oraz obecności licznych agentów policyjnych na rynku, nie udało się uniknąć pomyłek. Pobyt Marszałka Piłsudskiego przedłużył się z powodu zaproszenia na uroczysty obiad przez prezydenta Lwowa, Józefa Naumana. W rezultacie podjęto decyzję o zdjęciu ochrony, a żołnierzy skierowano z powrotem do koszar. Porządku pilnowała już tylko policja, składająca się z 30 osób. Ze względu na duży obszar, musiała ona jednak ograniczyć ochronę do kilku metrów. W chwili, gdy Piłsudski wraz z wojewodą dr Kazimierzem Grabowskim opuścił ratusz i wszedł do samochodu, 20-letni Stepan Fedak, syn znanego działacza i adwokata ukraińskiego, mecenasa Stepana Fedaka, oddał strzały w tylną szybę pojazdu. Należy podkreślić, że Fedak był członkiem UHA oraz chorążym armii UNR. W wyniku natychmiastowej reakcji policji zamachowiec został zatrzymany, co uchroniło go przed samosądem wzburzonego tłumu (Matwiejew, 1998, s. 151-153). Naczelnik Państwa nie odniósł obrażeń, natomiast lekko ranny został towarzyszący mu wojewoda lwowski, Grabowski. Po tym zajściu Piłsudski dalej kontynuował wizytację (Mazur, 2005, s. 412).

Jeżeli zamach doszedłby do skutku, miał to być sygnał do zbrojnego rozpoczęcia ogólnoukraińskiego powstania w Małopolsce (Wysocki, 2003, s. 43). Ciekawostką jest fakt, że kilka tygodni przed zamachem Fedaka na Piłsudskiego, mecenas uzyskał audiencję u samego Marszałka jako prezes Ukraińskiego Komitetu Obywatelskiego - jedynie wówczas legalnej ukraińskiej instytucji społecznej. Spotkanie trwało kilka godzin, podczas którego omawiano istotne kwestie dotyczące stosunków polsko-ukraińskich. W rozmowie tej Piłsudski powiedział: *„Jestem przekonany, że tylko ścisły związek między wolną Polską a wolną Ukrainą może zapewnić pokój na Wschodzie i pomyślny rozwój dwóch bratnich narodów. Ja ze swej strony starałem się doprowadzić do tego, ale [...] godzina waszej wolności jeszcze nie wybiła. Ale mam nadzieję, że to wkrótce nastąpi, czego Wam życzę z całego serca”* (cyt. za: Mazur, 2005, s. 411).

Intensywne śledztwo zakończone pod koniec października 1921 roku pozwoliło odtworzyć przebieg spisku. Okazało się, że Stepan Fedak nie działał w pojedynkę, a zamach był skrupulatnie zaplanowany i przygotowany. Fedak należał do Komitetu Ukraińskiej Młodzieży (dalej KUM) i Organizacji Bojowej Wola (dalej OB WOLA). KUM został utworzony podczas tajnego zjazdu studentów ukraińskich, który odbył się w dniach 1-3 sierpnia 1921 roku. W zjeździe uczestniczyło około 250 studentów. Podjęto tam ogólnopolityczne rezolucje, w tym wezwanie do zbrojnego powstania ukraińskiej ludności Galicji w celu wyzwolenia regionu *spod polskiej okupacji*. Studenci poprzez propagandę, mieli za zadanie przygotować społeczeństwo ukraińskie do zbrojnego oporu i aktywnej walki. W ścisły skład KUM wchodziło 12 osób, na czele z Jarosławem Czyżem, a wśród

czołowych członków znajdował się Stepan Fedak. KUM ściśle współpracował z OB WOLA, która została utworzona w 1920 roku przez byłych żołnierzy UHA. Obydwie organizacje zostały włączone do struktur UWO po przybyciu do kraju Jewhena Konowalca (Matwiejew, 1998, s. 152-156). W ciągu kilkunastu dni nastąpiły aresztowania ukraińskich nacjonalistów. W październiku 1922 roku toczyła się przed lwowskim sądem okręgowym rozprawa przeciwko Stepanowi Fedakowi; oprócz niego na ławie oskarżonych zasiadło 12 osób. Jak informowało „Słowo Pomorskie” z 12 sierpnia 1922 roku, do obrony Fedaka zgłosiło się aż 40 ukraińskich prawników, czyniąc go już za życia bohaterem narodowym, podobnie jak w przypadku Siczyńskiego. Stepan Fedak był sądzony za zamach nie na Piłsudskiego, lecz na wojewodę Grabowskiego. 18 listopada 1922 roku został skazany na 6 lat pozbawienia wolności, uznano go winnym jedynie zamachu na życie wojewody. Większość pozostałych oskarżonych została skazana na 2 i pół roku więzienia (Mazur, 2005, s. 414). Ostatecznie Fedak opuścił więzienie na podstawie amnestii i wyjechał za granicę. W okresie II wojny światowej Stepan Fedak współpracował z III Rzeszą i Niemcami, pełniąc funkcję tłumacza w trakcie masowych egzekucji przeprowadzonych w dniach 29-30 września 1941 roku w Babim Jarze, będąc tłumaczem Sonderkommando 4a (Radczenko, 2018, s. 595).

Bez wątpienia zamach na Józefa Piłsudskiego miał charakter propagandowy, a jego skutki mogły być znaczące. Atak ten dotknął nie tylko osobę ważną dla Polski i Polaków, lecz także jednostkę sprzyjającą Ukraińcom i będącą ich przyjacielem. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę postawy i założenia członków UWO wobec Polski i Polaków, nie można było mieć złudzeń co do ich intencji i stosunku do państwa polskiego. Zamach na Józefa Piłsudskiego stanowił jednocześnie początek działań terrorystycznych i sabotażowych Ukraińskiej Organizacji Wojskowej mających na celu destabilizację władzy na terenie Małopolski Wschodniej. Śledztwo w sprawie zamachu oraz odnalezienie materiałów związanych ze strukturami organizacji UWO czasowo sparaliżowały jej działalność.

Pierwsze wystąpienie UWO – przykłady działalności terrorystyczno-sabotażowej

UWO aktywowała się w trakcie wyborów do Sejmu i Senatu II Rzeczypospolitej, które odbyły się 5 listopada 1922 roku. W tym okresie doszło do szerszego wystąpienia, nazywanego również *pierwszym częściowym wystąpieniem UWO* (Kulińska, 2009, s. 77). W ramach nakazu bojkotowania wyborów, który został wydany przez Petruszewycza, członkowie UWO podjęli się roli wykonawcy tego rozkazu na obszarze Galicji Wschodniej.

Aktywność UWO przejawiała się poprzez zamachy terrorystyczne na obiekty kolejowe, lokale wyborcze oraz posterunki policji. Dochodziło również do podpażeń zabudowań gospodarczych oraz niszczenia pól rolnych należących do Polaków. Występowały także ataki i terroryzowanie kandydatów na posłów narodowości ukraińskiej oraz tych Ukraińców, którzy angażowali się w akcję wyborczą. Na podstawie dokumentu *Rola i zadania UWO*, ci, którzy współpracowali z Polakami byli określani w następujący sposób: „Zdecydowanie odrzucając orientację na Polskę, jak i na bolszewików, UWO traktuje jak zdrajców walk wyzwoleniczych narodu ukraińskiego również te jednostki spośród Ukraińców, którzy propagują orientację na tego lub innego okupanta Ukrainy i usiłują wytworzyć wśród społeczności ukraińskiej prychylne do Moskwy albo Polski nastroje. Nie inaczej UWO traktuje tych ukraińskich polityków, którzy godzą się ze stanem zniewolenia Ukrainy i pod płaszczykiem ‚realnej‘ czy ‚pozytywnej‘ polityki propagują rozbudowę życia ukraińskiego w ramach obcego państwa. Dla pierwszych UWO ma nazwę ‚chruni‘, drugich nazywa ‚ugodowcami‘. Niejeden z nich już zginął z karzącej ręki członka UWO, bo jest to najgorsza zaraza na narodowym organizmie” (cyt. za: Poliszczuk, 2000, s. 31).

W wyniku działań mających na celu likwidację „zdrajców” naruszających interes ukraiński, 15 października 1922 roku na stacji kolejowej Sapieżanka śmierć poniósł jeden z czołowych postaci ukraińskiego ruchu ugodowego, którego celem było nawiązanie poprawnych relacji z państwem polskim. Był to Sydor Twerdochlib, inicjator ukraińskiego bloku wyborczego tzw. Chliborobów, który ubiegał się o mandat posła do sejmu. Zatrzymanie jednego z uczestników zamachu, Mychajła Dzikowskiego, pozwoliło policji państwowej na osłabienie struktur UWO. Konowalec zmuszony był uciec za granicę, obawiając się aresztowania. Z tego samego powodu przed aresztowaniem uciekli także Włodzimierz Celewicz z referatu politycznego Naczkolegium UWO oraz Petro Bakowycz, zastępca referenta bojowego UWO (Kulińska, 2009, s. 77).

Główną metodą zastraszania osób zaangażowanych w organizację wyborów było rozsyłanie masowych listów z pogrózkami i groźbami śmierci. Z tego powodu Ukraińcy masowo rezygnowali z udziału w komisjach wyborczych i nie brali udziału w wyborach. Terror i działania dywersyjno-sabotażowe przyniosły częściowe, ale oczekiwane rezultaty. Zastraszona ludność ukraińska, a także część społeczności polskiej, zdecydowała się bojkotować wybory. W województwie lwowskim głosowało – 52,8% ludności (w samym Lwowie – 56,9%); w tarnopolskim – 35,3% (w tym Tarnopol – 34,6%), a w stanisławowskim – 32,1% (w tym Stanisławów – 31,3%) (Torzecki, 1989, s. 67).

Sama skala działań dywersyjno-terrorystycznych do końca 1923 roku dokonanych przez członków UWO wahała się od 303 aż do 2300 (Motyka, 2006, s. 37-38, Ostanek, 2017, s. 63, Wysocki, 2003, s. 47, Kulińska, 2009, s. 161-173) wystąpień zagrażających bezpieczeństwu ludzi, mienia jak i bytu państwa polskiego. Wielu autorów badających

tematykę działalności UWO na terenach Małopolski Wschodniej podaje różne liczby wystąpień ukraińskich nacjonalistów, natomiast faktem jest, że bojówki UWO przeprowadziły szereg aktów dywersji na terenie całego regionu. Głównie były to niszczenie infrastruktury państwowej oraz podpalanie własności prywatnej Polaków. Szkody wyrządzone w wyniku aktów sabotażu i terroru wynosiły co najmniej 15 mld marek polskich, czyli około 800 tysięcy dolarów (Kulińska, 2010, s. 45).

Tabela 1. Ilościowe zestawienie wypadków w okresie od stycznia 1922 do marca 1923 roku

WYPADKI	ILOŚĆ
spalone folwarki i dwory	94
nieudane podpalenia	9
spalone zagrody kolonistów	54
nieudane podpalenia	1
zabitych żołnierzy, żandarmów i innych	22
zabitych własnych ludzi	13
nieudanych zamachów na życie	11
aktów sabotażu (zerwanie telefonów, wysadzenie mostów, zniszczenie budynków państwowych)	60
nieudanych aktów sabotażu	8
ograbionych dworów	11
potyczek z oddziałami	18
ogółem	301

Źródło: Kulińska, 2009, s. 178

Tabela 2. Ilościowe zestawienie na podstawie danych policyjnych aktów terroru, sabotażu i dywersji za rok 1922

AKTY TERRORU I SABOTAŻU	ILOŚĆ
zamachy na osoby urzędowe	7 (zabitych 5 osób)
zamachy na osoby prywatne (Ukraińców)	5 (zabitych 9 osób)
podpaleń i rabunków	129
aktów sabotażu na obiekty państwowe	27
uszkodzeń drutów telef. i telegraf.	35
ogółem	203

Źródło: Kulińska, 2009, s. 178

Akcje terrorystyczne i sabotażowe jak i oczernianie Polski na arenie międzynarodowej, poprzez działania propagandowe (Kulińska, 2009, s. 154-160) nie wpłynęły na sytuację międzynarodową Ukraińców i Galicji Wschodniej. 15 marca 1923 roku Rada Ambasadorów ostatecznie uznała granice Polski wyznaczone traktatem ryskim, przyznając jej suwerenność nad Galicją Wschodnią. Biorąc pod uwagę, że mocarstwa zachodnie w 1919 roku upoważniły Polskę do zajęcia Galicji Wschodniej aż po rzekę Zbrucz, twierdzenie nacjonalistów ukraińskich i dzisiejszych historyków ukraińskich, że Polska międzywojenna okupowała te ziemie, wydaje się być bezzasadne i nieuzasadnione. Nie wpłynęło to na zmianę nastawienia UWO do zaistniałej sytuacji, organizacja nadal kontynuowała swoje działania przeciwko państwu polskiemu, dążąc do osłabienia bezpieczeństwa jego mieszkańców.

W 1924 roku funkcję krajowego komendanta UWO objął kpt. Julian Hołowiński. Pod jego przywództwem utworzono specjalną brygadę lotną do akcji ekspropriacyjnych, zwanych eksami. Ta brygada przeprowadziła szereg udanych napadów. Stało się to możliwe dzięki temu, że: *„Hołowiński miał powinowatego, który pracował w głównej dyrekcji pocztowej we Lwowie i informował go o większych przesyłkach pieniężnych do urzędów pocztowych. Wyznaczeni do wykonania ‚eksu‘ bojówkarze zjeżdżali się w umówionym czasie w określonym miejscu, wykonywali napad i natychmiast rozjeżdżali się”* (cyt. za: Poliszczuk, 2000, s. 33). 30 maja 1924 roku, w ten sposób dokonano udanego napadu na ambulans pocztowy pod Kałuszem, a latem 1925 roku - na wozy pocztowe pod Bohorodczanami i pod miasteczkiem Dynów. W dniu 28 marca 1925 roku lotna brygada przeprowadziła największą akcję, atakując Poczta Główną we Lwowie. Kierował nią osobiście Hołowiński, wspierany m.in. przez Omelana Senyka oraz braci Romana i Jarosława Baranowskich. W wyniku tego ataku złodzieje zdobyli około 100 tysięcy złotych, co równało się około 20 000 dolarów (Motyka, 2006, s. 43).

W dniu 5 września 1924 roku (Ostaneck, 2017, s. 64), podczas otwarcia Targów Wschodnich we Lwowie, miała miejsce próba zamachu na prezydenta Stanisława Wojciechowskiego. Teofil Olszański, syn grekokatolickiego duchownego z Chyrowa i członek UWO, rzucił w stronę prezydenta bombę, która jednak nie wybuchła. Młody sprawca, uczeń ósmej klasy gimnazjum, uciekł do Malborka, gdzie ukrył się w koszarach Reichswehry, otrzymując azyl polityczny (Kulińska, 2009, s. 189).

W dniu 19 października 1926 roku miało miejsce drugie, tym razem udane zabójstwo lwowskiego kuratora oświaty, Stanisława Sobińskiego. Jako sprawcy wskazani zostali: 19-letni Roman Suchewycz, późniejszy główny dowódca Ukraińskiej Armii Powstańczej (UPA) oraz Bohdan Pidhajny, student Politechniki Gdańskiej, który w przyszłości został żołnierzem 14. Dywizji Grenadierów Waffen SS-Galizien, osiągając rangę SS-Obersturmbannführera (odpowiednik stopnia podpułkownika w siłach zbrojnych Wehrmachtu) (Piętka, 2016).

Wnioski

Przeprowadzona analiza potwierdziła postawione w pracy hipotezy. Relacje polsko-ukraińskie stanowią jedno z najbardziej skomplikowanych i trudnych relacji między obydwoma narodami, zwłaszcza w okresie II Rzeczypospolitej. Do tego stanu rzeczy przyczyniło się wiele czynników zewnętrznych i wewnętrznych. Skrajne środowisko ukraińskich nacjonalistów, działające na terenie Małopolski Wschodniej w dwudziestoleciu międzywojennym, potęgowało tę sytuację. Ich destrukcyjna działalność była skierowana głównie przeciwko państwu polskiemu oraz Polakom, a także wobec tych Ukraińców, których uznawali za „zdrajców”. Wielu Rusinów/Ukraińców było obojętnych wobec swojego pochodzenia oraz nie mieli w pełni ukształtowanej świadomości narodowej, Zdecydowanie nie podnosili oni tego aspektu do rangi najwyższej, jak starali się uczynić to ukraińscy nacjonaściści poprzez swoje działania. W wyniku przegranej wojny polsko-ukraińskiej i zmieniającej się sytuacji geopolitycznej, znaczna liczba Ukraińców znalazła się po 1919 roku w granicach odradzającego się państwa polskiego, zwłaszcza w regionie Małopolski Wschodniej. Mimo to, większość tej społeczności, w różnym stopniu, starała się funkcjonować w ramach II Rzeczypospolitej i współistnieć z polskimi obywatelami.

Wzrost świadomości narodowej po Wiośnie Ludów w drugiej połowie XIX wieku, nie ominął też wschodniej części Europy. Rusini/Ukraińcy, pod wpływem ograniczonej warstwy inteligencji oraz duchowieństwa Kościoła greckokatolickiego, byli przekonywani do kształtowania swojej odrębnej tożsamości narodowej w stosunku do Rosjan. Ten proces był silnie nacechowany antypolskim i antyrosyjskim charakterem. W latach 1918-1921 starano się stworzyć możliwość budowy niepodległego państwa ukraińskiego, lecz zbyt wyimaginowane ambicje polityczne oraz brak tradycji niepodległościowych wśród Rusinów/Ukraińców przesądziły o niepowodzeniu tego przedsięwzięcia. W kontekście wydarzeń tamtego czasu w Europie, próba ustanowienia takiego państwa była skazana na porażkę. W rezultacie, część radykalnych żołnierzy i polityków nie zaakceptowała tego stanu rzeczy i rozpoczęła działalność terrorystyczną i sabotażową na terenie państwa polskiego. Ich celem było osłabienie instytucji państwowych, zastraszanie Polaków oraz Ukraińców niepopierających tych działań. Nacjonaściści z UWO od początku swojego istnienia kierowali działania wyłącznie przeciwko Polsce, domagając się prawa do decydowania w imieniu wszystkich Rusinów/Ukraińców, którzy znaleźli się w granicach II Rzeczypospolitej. Niestety skutki takiego podejścia okazały się destrukcyjne dla nich samych jak i dla Polaków Małopolski Wschodniej.

Na rozwój i możliwość zwyczajnej formy współpracy między naszymi narodami niewątpliwie negatywny wpływ miała działalność szeroko rozumianego ruchu ukraińskiego nacjonalizmu integralnego, ze szczególnym uwzględnieniem jego bezwzględnego i negatywnego stosunku do państwa polskiego. Postawa tej wąskiej,

ale znaczącej ideowo grupy Ukraińców, jej poglądy i przede wszystkim działania terrorystyczno-sabotażowe skierowane przeciwko państwu polskiemu, znacząco osłabiły poczucie bezpieczeństwa Polaków na terenie Małopolski Wschodniej. W tym samym czasie wzrastała ukraińska świadomość narodowa, kształtowana przez OUN, której celem było stworzenie niechęci do władz polskich i samej społeczności polskiej. Kulminacją tego procesu była tragedia ludności polskiej w Wołyniu i Małopolsce Wschodniej podczas drugiej wojny światowej, której sprawcami byli członkowie OUN-UPA. Tak skończyła się bezkompromisowa i fanatyczna działalność ukraińskich nacjonalistów wymierzona w polskich sąsiadów. Rzezią i ludobójstwem ze szczególnym okrucieństwem, która szokowała nawet niemieckich okupantów. Taka postawa i takie zachowanie na długo zostaną zapisane w pamięci Polaków, jako bolesna rana w relacjach sąsiedzkich, będąc jednocześnie ostrzeżeniem dla przyszłych pokoleń i stosunków między naszymi narodami.

Wiktor Poliszczuk często powtarzał, że „*nie ma zbrodniczych narodów, są tylko zbrodnicze ideologie*”. W ten sposób bronił swoich rodaków, którzy nie ulegli nacjonalizmowi ukraińskiemu i nie uczestniczyli w działaniach terrorystycznych wymierzonych w Polskę i Polaków. Ważne jest, aby pamiętać o tych słowach i nigdy nie zapominać, ponieważ naród, który nie zna swojej historii, skazany jest na jej powtórzenie.

BIBLIOGRAFIA

1. Gibas-Krzak, D., 2010. Działalność terrorystyczna i dywersyjno-sabotażowa nacjonalistów ukraińskich w latach 1921-1939. *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, 3 (2), 174-187.
2. Kozyra, W., 2005. Polityka administracyjna władz polskich na Ziemiach Wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918-1926. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio F (59)*, 419-428.
3. Kulińska, L., 2010. Działalność terrorystyczna ukraińskich organizacji nacjonalistycznych w Polsce w okresie międzywojennym. *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*, 7-8, 45-54.
4. Kulińska, L., 2009. Działalność terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922-1939. Kraków: Księgarnia Akademicka.
5. Kuźniar, B., 2014. Mniejszość ukraińska międzywojennej Małopolski Wschodniej w okowach doktryny Dmytra Doncowa. *Przegląd Geopolityczny*, 7, 152-153.
6. Matwiejew, G., 1998. Zamach na Józefa Piłsudskiego we wrześniu 1921 roku. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica*, 61, 151-156.
7. Mazur, G., 2005. Zamach na marszałka Piłsudskiego. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio F (60)*, 411-414.
8. Motyka, G., 2006. Ukraińska partyzantka 1942-1960. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii. Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM.

9. Nieścioruk, J., 1998. Polityka zagraniczna Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej w latach 1918-1923. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio F*, (52/53), 403-406.
10. Ostanek, A.A., 2017. Wydarzenia 1930 roku w Małopolsce Wschodniej a bezpieczeństwo II Rzeczypospolitej. Warszawa: Wydawnictwo Stara Szuflada.
11. Piętka, B., 2016. Pierwsza ofiara ukraińskiego faszyzmu [online]. Dostępne pod adresem: <https://konserwatywizm.pl/pietka-pierwsza-ofiara-ukrainskiego-faszyzmu/> [dostęp: 20 marca 2024 roku].
12. Pobóg-Malinowski, W., 1990. Najnowsza historia polityczna Polski 1914-1939, Tom I-II. Gdańsk: Oficyna Wydawnicza GRAF.
13. Poliszczuk, W., 2000. Dowody zbrodni OUN-UPA, Integralny nacjonalizm ukraiński jako odmiana faszyzmu. *Działalność ukraińskich struktur nacjonalistycznych w latach 1920-1999*, Tom II. Toronto: Wydawnictwo Wiktor Poliszczuk.
14. Radczenko, J., 2018. „Niemcy znaleźli u nich zrabowane żydowskie rzeczy i dlatego ich rozstrzelali”: Kureń Bukowiński, Holokaust w Kijowie i świadectwo Marty Zybaczynskiej. *Zagłada Żydów. Studia i Materiały*, 14, 595.
15. Siemaszko, E., 2010. Przemiany relacji polsko-ukraińskich od połowy lat trzydziestych do II wojny światowej. *Biuletyn Instytutu Pamięi Narodowej*, 7/8, 61.
16. Torzecki, R., 1989. *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
17. Wysocki, R., 2003. *Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929-1939. Geneza, struktura, program, ideologia*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.